

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

DE SKÅNSKA JORDVALLARNAS SKYDD

En analys av de skånska jordvallarnas lagskydd kopplat till kulturhistoriska och biologiska värden

Filip Mårtensson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot landskapsvård
2018, 180 hp
Grundnivå

De skånska jordvallarnas skydd
En analys av de skånska jordvallarnas lagskydd
kopplat till kulturhistoriska och biologiska värden

Författare
Filip Mårtensson

Handledare: Patrik Olsson

Examensarbete, 15 hp
Landskapsvårdens hantverk

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för Kulturvård

Bachelor of Science in Conservation, with major in Landscape crafts, 180 hp

By: Filip Mårtensson

Mentor: Patrik Olsson

The protection of the scanian earth-banks

An analysis of the legal protection of the scanian earth-banks through cultural and biological values

Abstract

This work compares the legal protection of the traditional Scanian earth-banks with the legal protection of the two very similar landscape elements stonewalls and willow-banks through literature studies.

It does so through the lens of the cultural and biological value that the three elements have. The Scanian earth-banks, once found in abundance in Swedens most southern region are nowadays far more rare in a landscape where agricultural efficiency and mono-cultures are favored above anything else.

In this work, which bases itself on the theory and history of Swedish cultural environment care, the cultural and biological values of the scanian earth-banks, stonewalls and willow-banks are being listed and then compared to each other to figure out if earth-banks are more or less valuable in the landscape than the other two. The legal protection of the three elements are then listed in order to find out whether or not any eventual difference in legal protection is proportionate to the eventual differences in cultural and biological values.

The result is then discussed, once again based on the theory and history of Swedish culture environment care and comes to the conclusion that the legal protection of the scanian earth-banks is highly disproportionate to their actual cultural and biological values, especially compared to the legal protection of the similar elements stonewalls and willow-banks.

In the final discussions of this work, this disproportion is discussed based on the formerly mentioned values and the discussion also takes up how the legal protection of the scanian earth-banks can be improved.

Title in original language (Swedish):

De skånska jordvallarnas skydd. En analys av de skånska jordvallarnas lagskydd kopplat till kulturhistoriska och biologiska värden

Keywords:

Jordvallar, Skåne, Linjeelement, Kulturvård, Hägnader, Områdesskydd, Earth-banks, Jorddige.

Förord

Då jag är uppvuxen på en utav de skånska slätterna har mitt intresse under större delen utav min utbildning riktats mot de skånska kulturmiljöerna och kulturarvet däri. När det således blev dags att skriva denna uppsats fanns det ingen tvekan om att min uppsats skulle handla om något utav Skånes kulturarv.

Med hjälp utav Eva Gustavsson, programansvarig på Göteborgs universitet, Patrik Olsson, handledare, och Magnus Berglund, naturskydds enheten på länsstyrelsen Skåne valdes det ämne som denna uppsats nu handlar om: skyddet utav de skånska jordvallarna.

Under arbetets gång har jag tagit hjälp utav många personer inte minst min redan nämnda handledare Patrik Olsson, men även Maria Hörnlund, bibliotekarie på Dacapo, bör nämnas. Jag vill även passa på att tacka Ronja Holmdal, Jonas Mårtensson och Simon Bjuvgård för stöd och visat intresse i en uppsats som ibland känts onödigt komplicerad.

Jag även tacka alla de myndighets- och museumanställda på länsstyrelsen Skåne, Jordbruksverket och en drös danska museer som tagit sig tid att svara på mina frågor och nödrop.

Slutligen så vill jag även tacka vem det än är som nu råkat få för sig att läsa denna uppsats. Hoppas du finner den intressant och/eller hjälpsam och tack för att du läser mig.

Filip Mårtensson

2018-03-07

Innehållsförteckning

Kap. 1 Inledning.....	S. 1	3.1.4 Kommentar.....	S. 17
1.1 Kunskapsbehov.....	S. 1	3.2 Svenska lagar & föreskrifter samt	
1.2 Existerande kunskap.....	S. 2	internationella konventioner som rör	
1.3 Syfte.....	S. 3	skydd utav linjeelement i landskapet.....	S. 18
1.4 Frågeställning.....	S. 3	3.2.1 Kulturmiljölagen (1988:950).....	S. 18
1.5 Källunderlag.....	S. 3	3.2.2 Miljöbalken (1998:808).....	S. 19
1.6 Teori.....	S. 4	3.2.3 Riksidintresse för Kulturmiljövården.....	S. 21
1.7 Metod.....	S. 5	3.2.4 Skogsvårdslagen (1979:429).....	S. 22
1.8 Avgränsning.....	S. 6	3.2.5 Statens Jordbruksverks	
1.9 Termer & Uttryck.....	S. 7	Föreskrifter om Hänsyn till Natur-	
		och Kulturmiljöer i Jordbrukslandskapet.....	S. 22
		3.2.6 Statens Jordbruksverks	
		Föreskrifter om Kompensationsbidrag,	
Kap. 2 De Skånska Jordvallarna-		Miljöersättning och Miljöinvestering.....	S. 23
En Kort Översikt.....	S. 9	3.2.7 Europeiska Landskapskonventionen.....	S. 23
2.1 De Skånska Jordvallarna.....	S. 9	3.2.8 Kommentar.....	S. 24
2.2 Stengärdesgårdar- En mycket			
kort beskrivning.....	S. 12		
2.3 Pilevallar- En mycket kort			
beskrivning.....	S. 12		
		Kap. 4 Diskussion.....	S. 26
		4.1 Diskussion.....	S. 26
		4.2 Avslutande Reflektion.....	S. 28
Kap. 3 Vården & Lagar.....	S. 13		
3.1 Introduktion till Kap. 3.....	S. 13		
3.1.1 De Skånska Jordvallarnas			
Kulturhistoriska och Biologiska			
Vården.....	S. 13		
3.1.2 De Svenska Stengärdesgårdarnas			
Kulturhistoriska och Biologiska			
Vården.....	S. 14		
3.1.3 Pilevallars Kulturhistoriska			
och Biologiska Vården.....	S. 16		
		Kap. 5 Sammanfattning.....	S. 32
		Källförteckning.....	S. 34

1. Inledning

Detta är en uppsats som kommer att handla om de jordvallar som under tidigare århundraden utgjort ett betydande element i framförallt de skånska slätternas landskapsbild (Linné, 1977; Sjöbeck, 1925; Campbell, 1928). Mer specifikt så kommer denna uppsats att titta på dessa jordvallars skydd mot exploatering samt jämföra detta skydd med det skydd som bl.a stengärdesgårdar har. Detta ska göras med utgångspunkt i jordvallarnas kulturhistoriska och biologiska värden.

1.1 Kunskapsbehov

De traditionella skånska jordvallarna var för ungefär 250 år sedan så pass vanliga att Carl von Linné tog sig tiden att med blandad noggrannhet beskriva deras egenskaper och utseende (Linné, 1977). Sedan dess har det skett en rad strukturella förändringar i det agrara landskapet, och inte minst i Skåne (Emanuelsson, 2002), som i breda penseldrag kan beskyllas för den minskning av jordvallar i landskapet som skett.

Det allt mer storskaliga jordbruket lämnar inte mycket rum för de traditionella jordvallarna då de uppfattas som ett linjeelement i vägen för ytterligare effektivisering utav åkerbruket¹ (Gidstam, 2002). Summan av detta är ett försvinnande utav ett skånskt kulturarv som skett under lång tid (Sjöbeck, 1925; Gidstam, 2002). Detta, i kombination med jordvallens väldigt modesta uppenbarelse, har lett till att den traditionella skånska jordvallen i glömts bort. Som ett resultat utav detta är det, som nämnts ovan, inte ovanligt att även de jordvallar som ännu finns kvar hotas av plogbilan framförallt på grund av brist på kunskap.²

Ett exempel på denna brist på kunskap hämtas från en personlig upplevelse när jag för ett tag sedan var på en arbetsintervju hos en organisation som bedriver jordbruksverksamhet på Västerslätt och under intervjun berättade om vad denna uppsats handlade om. Det är en underdrift att påstå att jag blev förvånad av att ingen utav de tre närvarande intervjuarna ens visste vad en jordvall var, trots att de som sagt var verksamma inom jordvallarnas huvudsakliga utbredningsområde. Ytterligare situationer där jordbrukare verksamma i Skåne uppvisat samma ofrivilliga okunskap har lett mig till uppfattningen att detta är mer regel än undantag.

I samband med att jordbruksverkets Miljöersättning för natur- och kulturmiljöer i jordbrukslandskapet fasats ut i år, 2018 kan jordbrukare med bl.a. jordvallar på sina marker inte längre begära miljöersättningar för att bevara dessa vilket innebär att behovet att ett dokument för att identifiera jordvallars värden och skydd blivit allt mer aktuellt, framförallt för jordbrukarnas och deras kunskapsinhämtnings skull.

---

¹ Magnus Berglund via mail, anställd på naturskyddsensheten på Skånes länsstyrelse, 2018-01-15.

Jonas Mårtensson via telefon, kulturintresserad markägare i Eslövs kommun, 2018-01-20

² Magnus Berglund via mail, anställd på naturskyddsensheten på Skånes länsstyrelse, 2018-01-15.

1.2 Existerande kunskap

Denna uppsats är inte den första där de skånska jordvallarnas varande tas upp. Detta säregna linjeelement har fascinerat folk inom den akademiska banan tidigare.

Det äldsta verk där jordvallarna nämns är botanikern Carl von Linnés Skånska resa från 1749 (Linné, 1977) där han, med varierad noggrannhet, noterar jordvallarnas existens och konstruktionsmetod, framförallt under den tid han befinner sig inom de geografiska områden i Skåne som kallas Kristianstadslätten, Söderslätt, Lundaslätten och Landskronaslätten (Campbell, 1928; Linné, 1977; Se fig. 1).

Linnés skånska resa har sedan utgjort kärnan i de mer utförliga beskrivningar som skrevs på 1920-talet utav först Mårten Sjöbeck och sedan Åke Campbell.

Markhistorikern Mårten Sjöbecks artikel Skånska gärdesgårdar (Sjöbeck, 1925) ger en i jämförelse med Linné mycket mer detaljerad beskrivning av de traditionella skånska jordvallarna samt av de olika sorters trädgårdsgårdar som varit unika för Skåne. Sjöbecks artikel är framförallt fokuserad på de skånska gärdesgårdarnas status vid skrivandet av artikelns tidpunkt emedan etnologen Åke Campbells avhandling Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet (Campbell, 1928), som titeln antyder, lägger sitt huvudfokus på den första halvan av 1700-talet, alltså en tidsperiod från början utav 1700-talet fram till tidpunkten för Linnés skånska resa i mitten utav samma sekel. Campbells uppsats riktar inte enbart in sig på de skånska gärdesgårdarna på det sätt som Sjöbecks artikel gör men det skrivs ändock en hel del om de olika sorterna och bland dessa, de skånska jordvallarna. Både Sjöbecks och Campbells skrifter behandlar i huvudsak jordvallarnas konstruktion.

2002 skrev Magnus Berglund SLU:s avdelning för agrarhistoria uppsatsen Skånska jordvallar och andra hägnader i det träd- och stenfria landskapet (Berglund, 2002). Denna uppsats redogör med stor hjälp utav den äldre litteraturen som nämnts ovan samt frågelistesvar hur de skånska jordvallarna var konstruerade samt vilka olika lokala variationer som funnits.

Länsstyrelsen i Skåne beställde 2008 en inventering utav synliga gränser i skifteslandskapet kring Skurup, då man uppmärksammade ett behov av att skydda de jordvallar som fanns kvar i området. Resultatet mynnade ut i en rapport med namnet Synliga Gränser i Enskifteslandskapet Kring Skurup och Svaneholm, Skurups Kommun, Skåne (Person & Wallin, 2008). Rapporten är framförallt en inventering utav de synliga gränser som ännu finns bevarade kring Skurup och Svaneholm men redogör även i samma andetag för vad som troligtvis varit de skånska jordvallarnas primära funktion.

I Danmark är jordvallar betydligt vanligare än de är i Sverige, då jordvallar går att finna i hela Danmark medan det i Sverige är i Skåne som den absoluta majoriteten utav jordvallar står att finna (Campbell, 1928). Det är på grund av, eller tack vare, detta som det 2009 skrevs en vägledning utav den danska kulturarvsstyrelsen för skyddade jordvallar med namnet Vejledning om Beskyttede Sten- og Jorddiger (Bang, 2009).

Vägledningen tar sin början i en ingående beskrivning utav jordvallars och stengärdesgårdars historia i Danmark med utgångspunkt i de medeltida bystrukturerna som sedan skiftades ut under 1800-talet.

Efter denna beskrivning förklaras skyddet utav Jordvallar och Stengärdsgårdar. Vilka vallar och gärdesgårdar som bör skyddas, vilka kriterier som måste uppfylla, hur de ska skyddas. Allt detta görs utifrån vad som bestämts i den danska Museumlagen paragraf 29 (Bang, 2009).

1.3 Syfte

Uppsatsens syfte är att jämföra traditionella skånska jordvallars skydd med skyddet hos liknande linjeelement i det skånska agrarlandskapet, såsom stengärdesgårdar och pilevallar, kopplat till jordvallars kulturhistoriska och biologiska värden. Kopplingen till de kulturhistoriska och biologiska värdena görs för att bättre förstå varför skyddet utav de skånska jordvallarna ser ut som det gör och för att få en bild av om skyddet är otillräckligt eller för starkt.

1.4 Frågeställning

Undersökningen utgår ifrån följande frågeställningar:

Vilket skydd har de skånska jordvallarna och vad finns det för likheter/skillnader jämfört med skyddet för andra linjeelement?

Har jordvallar kulturhistoriska och biologiska värden likvärdiga de hos andra skyddade linjeelement?

1.5 Källunderlag & Källkritik

I arbetet med denna uppsats kommer den standardlitteratur som finns att användas, det vill säga:

- Linnés Skånska Resa 1749 (Linné, 1977).
- Skånska Gärdesgårdar (Sjöbeck, 1925).
- Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet (Campbell, 1928).
- Skånska Jordvallar och Andra Hägnader i det Träd- och Stenfria Landskapet (Berglund, 2002).
- Synliga Gränser i Enskifteslandskapet Kring Skurup och Svaneholm, Skurups Kommun, Skåne (Persson&Wallin, 2008).
- Vejledning om Beskyttede Sten- og Jorddiger (Bang, 2009).

Utöver denna litteratur kommer även Svenska lagar och föreskrifter samt internationella konventioner att analyseras, i synnerhet:

- Kulturmiljölagen (1988:950).
- Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:17) om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket.

- Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2008:17) om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar.
- Europeiska Landskapskonventionen Florens, 20.10.2000
- Miljöbalken (1998:808)

Vid läsandet av denna uppsats bör man dock tänka på att de lagar och föreskrifter som tas upp enkom är sådana som författaren av uppsatsen lyckats leta reda på. Även andra lagar, som p.g.a. tidsbrist inte letats reda på och analyserats, kan ta upp skyddet utav linjeelement såsom de skånska jordvallarna. Det bör även has i åtanke att den mesta svenska litteratur om jordvallar hämtar mycket av sin information i ett fåtal verk där Linnés skånska resa utgör det mest primära vilket innebär att Linnés beskrivningar och åsikter om jordvallar har stor påverkan på hur vi idag ser de skånska jordvallarna.

1.6 Teori

Natur- och kulturmiljövården har sedan tidigt 1900-tal betraktats som två olika grenar. Det var nämligen under början utav 1900-talet som natur- och kulturmiljövården började etableras var för sig med sina enskilda principer (Gren, 2010). Båda ämnena har tagit sig an väldigt specifika problem vilket lett till specialisering som i sin tur lett till isolering, inte bara ifrån varandra utan ifrån resterande delar utav samhället.

I början utav 1970-talet började dock politiken ställa krav på att de två ämnena skulle integreras med resten av samhället samt påvisa sin nytta för densamma. En helhetssyn där de två ämnena sågs som två olika delar utav ett större ämne började efterkrävas.

Denna eftersträvan till trots fortsatte både lagstiftning och statlig organisation att vara uppdelad, såväl som forskning och utbildning inom de två (Gren, 2010).

Denna uppdelning utav verkligheten är naturlig men ineffektiv i den måtta att det kan leda till en allt för förenklad syn på verkligheten vilket i sin tur leder till att felaktiga beslut tas. Exempel på detta är det stora antal gånger som naturvården skyddat värdefulla natur- och kulturmiljöer i tron att ett människoskapat stadium är resultatet utav en långvarig fri utveckling och därför förbjuder den mänskliga aktivitet som legat till grund för de höga värdena (Gren, 2010). Ett utmärkt exempel på detta är nationalparken Ängsö som var en av de tidigast etablerade nationalparkerna i Sverige p.g.a. dess mångfaldsrika lövängar. Det ansågs dock att brukandet utav lövängarna förstörde de höga värdena och all form av mänsklig hävd förbjöds i nationalparken ända till man insåg att lövängarna växte igen med sly p.g.a. den uteblivna hävden (Grundsten, 2009). Samtidigt så har kulturmiljövården sedan länge riktat in sig på att dokumentera enskilda objekt snarare än den helhet som objekten är en del utav (Almevik, 2016).

Uppdelningen utav de två ämnena lever kvar än idag och på grund utav specialiseringen på enskilda objekt så händer det lätt att felaktiga beslut tas eller att saker hamnar mellan de så berömda stolarna. Det är nämligen så att en värdering, vare sig det är ett värdefullt naturobjekt

eller kulturmiljöobjekt som värderas, är ett ställningstagande av värderaren som bygger på värdets art och nivå, samt kriterierna för dessa (Genetay & Lindberg, 2014).

Uppdelning utav de två ämnena har per automatik inneburit att särskilda objekt placeras på antingen den ena eller den andras sida. Orörda urskogar faller till exempel in under naturvården medan bl.a. gamla gårdsmiljöer tillfaller kulturmiljövården. Detta innebär som nämnts tidigare att det skapas en avsaknad utav helhetssyn (Gren, 2010).

Denna brist på helhetssyn kan innebära att landskapet och de olika element som tillsammans bidrar till att skapa landskapet riskerar falla offer för ett sorts tunnelseende.

1.7 Metod

Metoden har framförallt bestått utav litteraturstudier och lagtolkning.

Inledningsvis söktes litteratur på bibliotek för att så tidigt som möjligt få tag i äldre litteratur som inte fanns digitaliserad. Denna litteratur användes i huvudsak för att bilda en kulturhistorisk grund att stå på.

I samband med bibliotekssöket upprättades även e-postkontakt med Magnus Berglund och Eva Person på Skånes länsstyrelse, Naturskydds enheten respektive Kulturmiljö enheten. Denna kontakt möjliggjorde inte bara tillgång till ytterligare ej digitaliserat material utan ledde även till att själva uppsatsens syfte förtydligades.

När sökandet utav litteratur via bibliotek ansågs ha gått långt nog vändes fokus mot litteratursökning via internet och sökmotorn Google Scholar vilket på grund utav uppsatsens smala fokus inte gav upphov till någon svensk digitaliserad litteratur av värde.

Med anledning av detta började jag söka efter dansk litteratur i ämnet då det som nämnts tidigare, är mycket vanligare med jordvallar i Danmark än det är i Sverige. Sökprocessen försvårades dock något i början utav det faktum att jag inte visste vad det danska ordet för jordvall var. I början utav sökningen användes sökorden *Jordhegn* och *Jordvold*, vilket gav ett fåtal användbara skrifter att studera, även om deras huvudfokus inte var just jordvallar. Av en slump upptäcktes sedan att den äkta danska termen var *Jorrdige*, vilket underlättade sökningen något, även om det efter en tid stod klart att det med hjälp utav svenska universitets sökmotorer samt Google Scholar inte gick att få fram något verk med huvudfokus på jordvallar.

Inspirerad utav den tidigare kontakten med Skånes länsstyrelse skickades ett frågande mail iväg till de Danska museerna Lundekrog museum, Lejre museum, Roskilde museum, Ballerup museum, Museum Nordsjælland, Danmarks nationalmuseum, Museum Amager, Danmarks Naturhistoriska museum och Museum LollandFalster. Valet utav just dessa museer var mycket godtyckligt, valprocessen bestod utav att leta upp museer på Sjælland, då detta är den danska region som ligger närmast Skåne, med någon sorts kulturhistorisk inriktning.

Utav de 9 kontaktade museerna svarade 5 stycken, alla dessa museer bifogade samma dokument, Vejledning om Beskyttede Sten- og Jorrdiger som användes för att få en bild av

hur det danska systemet för att skydda jordvallar fungerar. Vägledningen hjälpte även till med att definiera jordvallars biologiska och landskapliga värden.

Den akademiska litteraturen användes som tidigare nämnts för att få en bild utav de kulturhistoriska värden som de skånska jordvallarna innehar men även de biologiska värdena framförallt med hjälp utav den danska litteraturen (Jordvallarnas värden beskrivs i 3.1). Fokus riktades sedermera mot uppsatsens huvudsyfte, nämligen vilket skydd de skånska jordvallarna har och om skyddet är rimligt.

För att ta reda på detta användes Svenska lagtexter, föreskrifter och vägledningar. De svenska lagar som analyserades mest var Kulturmiljölagen (1988:950) och Miljöbalken (1998:808), i samband med analysen utav Kulturmiljölagen användes även Riksantikvarieämbetets kartprogram Fornsök och Riksantikvarieämbetets Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning, som är ett vägledande dokument för myndighetsanställda med uppgift att värdera kulturlämningar. Dessa användes i huvudsak för att ta reda på vilket skydd jordvallarna samt stengärdesgårdarna och pilevallarna hade i anknytning till sina kulturhistoriska värden.

För att sedan se över skyddet kopplat till jordvallarnas och de liknande linjeelementens biologiska värden söktes det på både Naturvårdsverkets och Jordbruksverkets hemsida efter regler och föreskrifter som berörde någon av de 3 linjeelementen.

På Jordbruksverkets hemsida hittades 2 föreskrifter som berörde både jordvallar, pilevallar och stengärdesgården i breda drag.

På Naturvårdsverkets hemsida hittades 2 vägledningar, 1 om pilevallar och 1 om stengärdesgårdar, kopplade till biotopskydd.

Slutligen så analyserades även den Europeiska Landskapskonventionen för att se huruvida den ställde sig angående linjeelement som jordvallar i landskapet.

1.8 Avgränsning

Uppsatsen kommer i huvudsak att behandla de skånska jordvallarna och deras svenska lagskydd men uppsatsen kan även implementeras på jordvallar i andra landskap där de återfinns, såsom Halland och Västergötland. Uppsatsen kommer dock ta hjälp utav dansk litteratur som föga förvånande behandlar danska jordvallars skydd i syfte att bättre förstå de skånska jordvallarnas värde i ett europeiskt perspektiv samt för att få en annan bild av hur skyddet skulle kunna se ut jämfört med hur det ser ut idag.

De linjeelement vars skydd jordvallarnas skydd skall jämföras med är stengärdesgård och pilevall. Uppsatsen begränsar sig till just dessa två eftersom det är dessa två som har, precis som jordvallen, störst historisk förankring som gräns eller hägnad i Skåne (Campbell, 1928, Sjöbeck, 1925). Även trögärdesgårdar har haft liknande funktion i landskapet, men på grund utav dess förgängliga natur, trögärdesgårdar måste förnyas mycket oftare än de tre linjeelementen som jämförs i denna uppsats (Gustafsson, 2002, Lundwall, 2015) så jämförs inte de skånska jordvallarna med dessa.

I uppsatsen identifieras och jämförs jordvallars kulturhistoriska och biologiska värden med de värden som stengärdesgårdar och pilevallar har. De tre linjeelementen har dock fler värden än bara kulturhistoriska och biologiska, t.ex. ekonomiska och rekreativa värden (Genetay & Lindberg, 2014). Andra värden än de kulturhistoriska och biologiska kommer inte att identifieras och jämföras i denna uppsats i syfte att begränsa uppsatsens omfattning.

1.9 Termer & Uttryck

I uppsatsen kan förekomma en del dialektala ord, lokala benämningar på geografiska områden samt ord som i regel används hyfsat frekvent inom kulturmiljövärden men inte så mycket annars. Här nedan kommer en lista med sådana ord med förklaringar.

Jordvall(ar): Man kan dela in termen jordvall i 5 alternativt 6 kategorier; Jordvallar, på skånska mulldike (Campbell, 1928), torvvallar, risarmerade vallar, tångvallar och jordvallsgären (Berglund, 2002). Den sjätte kategorin är pilevall som i denna uppsats räknas som ett eget sorts linjeelement p.g.a. naturvårdsverkets definition (se Kap. 3.2.2).

Vång: Skånskt ord för gärde

Söderslätt: De skånska slätternas gränser har aldrig och kommer troligtvis aldrig att vara särskilt tydliga, men uppsatsen använder sig ändå utav de gränser som Åke Campbell satte för de traditionella slättbygderna. Söderslätt är Skånes sydvästra hörn och har som östlig gräns V. Nöbbelövs socken, som nordöstlig gräns Romeleåsen och som nordvästlig gräns Sege å (Campbell, 1928).

Lundaslätten: Lundaslätten är som namnet antyder det slättlandskap intill och runt Lund. Dess södra gräns är Sege å och Romeleåsen, östlig gräns är Genarps by och nordlig gräns Kävlingeån (Campbell, 1928).

Landskronaslätten: Den slättbygd som ifrån Landskrona i väst sträcker sig österut fram till Eslöv. I söder agerar Kävlingeån gräns medan gränsen mellan slätt- och risbygd i norr går som ett tänkt streck ifrån Svalöv till Säby (Campbell, 1928).

Västerslätt: Samlingsnamn för Söderslätt, Lundaslätten och Landskronaslätten (Campbell, 1928).

Österslätt: Den slättbygd som upptog större delen utav Skånes sydöstra hörn (Österlen) (Campbell, 1928).

Kristianstadslätten: Den slätt som Linné först besöker i sin Skånska resa. Slätten sträcker sig från den Blekingska gränsen i öster och går sedan söder om Ivösjön, norr om Hammarsjön upp till Önnestad. Slätten sträcker sig sedan söderut till Maglehem (Se fig. 1). Enligt Campbell är det dock oklart i äldre handlingar huruvida Kristianstadslätten bör benämnas slätt p.g.a. att den inte har samma historia utav intensivt jordbruk som de andra skånska slätterna (Campbell, 1928).

Figur 1: Karta över de skånska bygdernas utbredning under första halvan av 1700-talet efter Åke Campbells uppgifter med respektive slättbygds namn inskrivet (Campbell, 1928; se Lundwall & Emanuelsson, 2017). Noterbart är dock att dessa bygdegränser är baserade på vilka olika sorters hägnader man använde sig utav. Det är möjligt att gränserna hade förskjutits om man istället utgick ifrån vilken sädesrotation (ensäde, tvåsäde, tresäde) man använde sig av (förf. anm.)

Kap. 2 De skånska jordvallarna- En kort översikt

2.1 De skånska jordvallarna

De skånska jordvallarnas storhetstid tar sin början under tidig medeltid på 1000-talet e.Kr. då de skånska slätterna redan uppvisade brist på hägnadsmaterial av trä och med tanke på att västerslätt alltid haft ont om sten, så fick jordvallen, som tidigare fungerat som förstärkning utav trähägnader ta en större roll (Emanuelsson, 2002). De skånska byarnas inägor delades upp i vångar, som gräns mellan de respektive vångarna byggde man då så kallade vångagären, jordvallar som skiljde vångarna åt (Fries, 1963).

De äldsta jordvallarna är just dessa vångagären, samt jordvallar som utgjort by-, sockens-, härads- och hävdgränser (se fig 2). I de skånska kustområdena var det också vanligt att vallar byggdes som hägnader mellan inägomarkerna och strandbetena (Linné, 1977, Tveiten, 1972).

Figur 2: Jordvall liggandes som hävdgräns mellan åker och betesmark i Norra Häslöv. Häslövs socken, Vellinge kommun. Fotot taget utav Per L Nilsson någon gång i skiftet 1940-tal- 1950-tal.

Det är dock viktigt att poängtera att, trots att jordvallar har varit som vanligast på de skånska slätterna, så har jordvallar även varit vanligt förekommande i de skånska ris- och skogsbygderna som haft dålig tillgång utav sten och där jordvallarna framförallt kompletterat trähägnader, så kallade, risarmerade jordvallar (Berglund, 2002, Lundwall & Emanuelsson, 2017).

Den troligtvis viktigaste historiska källan gällande de skånska jordvallarna är Carl von Linné som 1749 reste genom Skåne. Då det år 1749 fortfarande inte genomförts något skifte i Skåne

så är det troligt att det som Linné såg och beskrev var detsamma som hade setts och beskrivits århundradena innan hans resa, åtminstone vad gäller jordvallar.

Linné gör sina första observationer utav jordvallar i byn Köping på Kristianstadslätten och beskriver den på följande sätt:

”Gärdesgårdarne voro dels hopflätade av eneris, dels hoplagde av kullerstenar, men som desse stenar fås allenast små och runda, är en jordvall uppkastad emot murens inre sida, att därigenom giva honom styrka” (Linné, 1977 S. 128).

Denna typ av jordvall har traditionellt i Skåne benämnts jordvallsgärde (Berglund, 2002). Hans nästa observation utav jordvallar kommer sedan först då han färdas på Lundaslätten mellan Lund och Malmö.

”Gärdesgårdarne emellan Lund och Malmö äro allt vallar, uppkastade så höga, som en karl kan räcka. På yttre sidan äro vallarne nästan perpendikulära (lodrätta. Förf. anm.) med en grav bredevid, men på inre sidan sluttande...” (Linné, 1977 S. 203).

Han fortsätter sedan att beskriva olika variationer utav jordvallar på framförallt Söder- och Lundaslätten men även Landskronaslätten och Skälderviksbygden, det vill säga området kring Ängelholm (Linné, 1977), för mer detaljerad beskrivning av de skånska jordvallarnas konstruktion hänvisas till Magnus Berglunds uppsats Skånska jordvallar- och andra hägnader i det träd- och stenfria landskapet (Berglund, 2002). Linné framhävde det på många platser helt trädlösa landskapet i sina observationer och påpekade vikten av, samt fördelarna med plantering utav inte minst pil när han stötte på dessa. Hans kommentarer ifrån Dybäck på söderslätt är exempel på detta:

”Pilar voro planterade vid alla gårdgårdar och gjorde icke allenast en stor prydnad utan ock mycken nytta. Pilplanteringen är ett utav de nödigaste för Skåneland, utom vilken det näppligen i framtiden kan bärga sig” (Linné, 1977 S. 277).

Samtidigt riktades kritik mot bruket utav de jordvallar som bestod uteslutande utav jord samt de jordvallar som bestod utav skuren grästorv. Han menade att bruket var allt för tidskrävande och att framförallt torvvallarna slog hårt mot gräsproduktionen där torven hämtades, vilket framgår från följande citat ifrån Ystad:

”Betesmarken upptages i torv till gärdesgårdar på samma sätt som vid Skanör, varigenom betet utmärglas och ersättes icke på hundra år, ty sanden ligger kvar helt bar...” (Linné, 1977 S. 296)

Denna kritik bemöttes dock utav den samtida Carl Hallenborg som menade att Linné överdrev jord- och torvvallarnas negativa effekter. Hallenborg menade att grässvålen återhämtade sig mycket snabbare än vad Linné hävdade samt att de skånska jordvallarna var mycket mer hållbara än vad Linné gav sken av (Hallenborg 1913 se Berglund 2002).

Det var dock inte enkom Linné som såg problem med de skånska jordvallarnas tidskrävande natur och de kraftiga ingreppen på mark som skulle vara lönsam innebar.

På 1600-talet då Skåne fortfarande tillhörde Danmark lanserade Kristian IV en planteringskampanj på de trädlösa slätterna då framförallt Alm och Pil planterades längs vägar och på jordvallar (Olsson, 2012). Denna planteringskampanj hämmades dock av det enorma behovet utav bränsle och byggnadsmaterial på de skånska slätterna vilket ledde till att allmogen gick hårt åt de planterade träden (Sjöbeck, 1934). På mitten utav 1700-talet uppmärksammade de svenska myndigheterna samma problem som de danska hade gjort i århundradet innan. Detta ledde till en hägnads- och planteringskampanj där man jobbade för att de skånska bönderna skulle bygga sina hägnader utav sten, så kallade stengärdesgårdar, för att minska trycket på träd och buskar samt bruket utav jordvallarna (Campbell, 1928). Problemet med denna hägnadskampanj var dock att det framförallt på lerjordarna på västerslätt inte fanns tillräckligt med sten för att bygga stengärdesgårdar i den utsträckning som krävdes för att ersätta jordvallar. Ambitionen att försöka få bönderna att gå mer skonsamt åt träd och buskar, blev inte heller en succé då det inte gick att ersätta veden som höll eld i spisen med något annat material (Emanuelsson, 2002). Resultatet blev ett i stort sett fortsatt trädlöst landskap där jordvallarna behöll sin ställning som gräns och till viss del hägnad. T.ex. så var sträckan Helsingborg-Lund fullständigt trädlös med undantag för några enstaka pilar vid gårdarna, år 1812 (Sjöbeck, 1934).

I slutet på 1700-talet drogs dock enskiftet igång på initiativ av Rutger Macklean på Svaneholms gods utanför Skurup. Han ansåg att den markorganisation, där alla åkrar var uppdelade i massvis utav tegar för att sprida ägandet utav bra och dåliga marker, var allt för ineffektiv och bestämde då att alla byar som låg på Svaneholms gods mark skulle enskiftas. Detta innebar att alla gårdarna nu skulle ha sin alldeles egen bit mark och att gården skulle flyttas ut för att ligga centralt i den nytillägnade marken (Emanuelsson, 2002). I och med enskiftet bröts den bystruktur och markorganisation som sedan medeltiden varit rådande i de skånska byarna. Denna omstrukturering påverkade även de skånska jordvallarna. De gamla vångagärena var nu inte längre aktuella och togs bort om de inte hade råkat hamna i en ny ägogräns. Längs de sträckor där den nya ägogränsen inte var synlig uppfördes dock nya jordvallar och de jordvallar som utgjorde by-, sockens- och häradsgränser fick stå kvar (Persson & Wallin, 2009). På så sätt är det fel att påstå att enskiftet innebar slutet på de skånska jordvallarnas storhetstid. Det är dock rimligt att påstå att det innebar början på slutet, då enskiftet var startskottet för en effektivisering i jordbruket som ännu pågår (Bang, 2009, Höök Patriksson, 1998). Nuförtiden är jordvallar långt mycket mer sällsynta än de var för bara 100 år sedan. Faktum är att det år 2013 i Skåne enbart söktes miljöersättning för ca 40 mil jordvall (se bilaga 1) av vilka hur stor sträcka som kan anses vara traditionella, skånska jordvallar är oklart.

Detta kan jämföras med att det i södra Sverige finns ca 1 000 meter stengärdesgård per kvadratkilometer, och ca 16 000 mil stengärdesgård totalt i hela Sverige (Esseen, Glimskär, Ståhl, 2004). Då ska man även komma ihåg att jordvallar har och är som allra vanligast i Skåne och att det således är i framförallt Skåne som kvarvarande jordvallar bör förekomma (Höök Patriksson, 1998).

2.2 Stengärdesgårdar- en mycket kort beskrivning

Stengärdesgårdar har varit ett mycket vanligt sätt att hägna djur eller för att markera gräns under lång tid (Bang, 2009), även i Skåne, och framförallt i landskapets östra (österslätt) och norra delar (Campbell, 1928).

Som nämnts så har stengärdesgårdar en lång historia i Sverige, men de allra äldsta stengärdesgårdarna kan skilja sig rejält från de lite yngre stengärdesgårdarna.

De äldre varianterna utav stengärdesgårdar är ofta uppbyggda av mindre sten och konstruktionerna har varit skrangligare än vad vi tänker oss en stengärdesgård idag. De flesta stengärdesgårdar som man kan se idag i jordbrukslandskapet kommer ifrån tiden kring och efter de hägnadskampanjer som drogs igång i mitten utav 1700-talet och från skiftena då man uppmuntrade bönder till att bygga sina nya hägnader utav sten där detta var möjligt (Lilja, 2015).

2.3 Pilevallar- en mycket kort beskrivning

Pilevallen är kulturhistoriskt sett mycket nära besläktad med jordvallen då dess beståndsdelar i många fall är en jordvall uti vilken vanligtvis vitpil är planterad (se fig. 3), denna vitpil har sedan hamlats för att tillhandahålla allmogen med virke för korgflätning, hägnadsbygge och bränsle (Sjöbeck, 1934).

Som nämnts på föregående sidor så är pilevallar ett resultat av de olika hägnads- och planteringskampanjer som påbörjades under danskt styre på 1600-talet (Olsson, 2012) och som från och till fortsatte fram till mitten på 1800-talet för att försöka råda bot på den träbrist som plågade de skånska slättbygderna (Campbell, 1928, Sjöbeck, 1934).

Figur 3. Pilevall i V. Tommarp. V. Tommarps socken, Trelleborgs kommun. Fotot taget utav Per L. Nilsson mellan 1940- och 1950-talet.

Kap. 3 Värden & Lagar

3.1 Introduktion till Kap. 3

Uppsatsens resultat består av två delar.

Del 1 består utav en sammanfattning av de kulturhistoriska och biologiska värden som jordvallar, och de andra linjeelementen, har.

Den andra delen består utav en genomgång av det skydd jordvallar har i lagar och förordningar samt en jämförelse utav jordvallarnas skydd gentemot de andra linjeelementen.

3.1.1 De Skånska Jordvallarnas Kulturhistoriska & Biologiska värden

Kulturhistoriska värden:

I den värdering som genomförs i Danmark utav jordvallar har de kulturhistoriska kriterierna primärt utgångspunkt i jordvallarnas struktur, ålder, bevarandetilstånd, byggsätt & material och administrativ funktion. I ”vejledning om beskyttede sten- og jorddiger” utgiven utav kulturarvsstyrelsen anges att de jordvallar med kulturhistoriska värden är de som ligger i egendomsgränser, skifteslinjer, gamla jordvallar, särpräglade jordvallar, välbevarade jordvallar, jordvallar med sällsynts byggmaterial, samt jordvallar som utgör del utav välbevarade helheter i administrativa gränser (Bang, 2009).

Om man utgår ifrån denna vägledning så ligger jordvallars kulturhistoriska värden framförallt i dess sammanhang, då det, även om byggmaterial också nämns, framförallt är huruvida jordvallarna har en funktion och ett sammanhang i landskapet som gör en jordvall kulturhistoriskt värdefull.

Det kulturhistoriska värdet i välbevarade jordvallar tas upp i det utav jordbruksverket utgivna verket ”Skötselhandbok för gårdens natur – och kulturvärden” (Höök Patriksson, 1998). Andra kulturhistoriska värden i de skånska jordvallarna är dess landskapsstrukturerande egenskaperna. Förmågan att påvisa äldre ägo- och hävdstrukturer som annars hade varit svåra att se. Även de regionskaraktäristiska egenskaper som jordvallarna har, i egenskap av hägnad väldigt specifik för just Skåne, innehar högt kulturhistoriskt värde (Bang, 2009) då det uppvisar historiska och landskapliga skillnader mellan Skåne och merparten utav resterande Sverige (Olsson, 1992).

Ytterligare ett kulturhistoriskt värde går även att finna i det faktum att jordvallarna ofta användes som gångstråk på de skånska slätterna, pga. deras upphöjda läge och eftersom man ville undvika att gå i grödorna. Jordvallarna har alltså utöver sin roll som gräns och hägnad också fungerat som resväg (Berglund, 2002).

Jordvallar är också exempel på ett historiskt hantverk. Detta gör att det inte bara återfinns kulturhistoriskt värde i själva jordvallen i sig, utan att det även finns ett värde i det immateriella kulturarv som själva byggandet utav jordvallen är (Almevik, 2016, Sjöbeck, 1925).

Biologiska värden:

Om vi åter igen tar avstamp ifrån ”Vejledning om beskyttede sten- og jorddiger” så betraktas

jordvallar i detta sammanhang utifrån deras biologiska funktioner som levnadsplats för arter, biototyp med säregen artsammansättning och struktur samt som en del utav ett större biotopnät. Man menar i vägledningen att vallar med biologiskt värde är de som det växer sällsynta växter på, vallar med stort antal växt- och djurarter, vallar med självinvandrad vegetation (eftersom det ger större chans för regionalt specifika arter då), vallar som förbinder naturområden, vallar med strukturell diversitet samt vallar i och vid naturområden (Bang, 2009).

Just betydelsen som spridningsväg i det monokulturella åkerlandskapet är ett av de värden som nämns mest frekvent när jordvallars biologiska värden diskuteras.

Det, på de skånska slätterna, mycket storskaliga jordbruket har inneburit en minimering utav linjeelement och ytor med andra värden än just de agrara. De skånska jordvallarna är därför viktiga inte bara för spridning och bevarande utav växter, utan även för djur, både insekter, reptiler, amfibier, fåglar och insekter (Höök Patriksson, 1998, Bang, 2009).

Allmänna kärlväxter som går att finna på jordvallar är bl.a. åkervinda, gulmåra, trift, äkta johannesört, busktörne, gråfibbla, femfingerört, malört (Bang, 2009), nysört, storven, åkerfräken, fyrkantig johannesört, åkervädd, kråkvicker, svartkämpar, ängsgröe, revsmörblomma, ängshaverot, rölleka, kungsljus, klöverarter, fårsvingel, bockrot, tjärblomster och backsippa (Höök Patriksson, 1998). Bland de uppräknade växterna återfinns en del växter som inom jordbruket ses som ogräs. Detta var en utav många nackdelar Linné såg med jordvallar, att de fungerade som ogräshärdar (Berglund, 2002). Detta problem vägs dock delvis upp utav vad en studie från Schweiz, publicerad utav The Royal Society, kom fram till. Studien undersökte vilken effekt 3 meter breda remsor placerade centralt i stora åkrar hade för inverkan på skadedjurspopulationen och det man kom fram till var att de åkrar med blomremsor hade mycket färre skadedjur än de utan samt att de åkrar med blomremsor uppvisade en större population utav nyttoinsekter (Tschumi, Albrecht, Entling, Jacot, 2015). Andra djur än just nyttoinsekter såsom nyckelpigor, jordlöpare och kortvingar (ibid, Höök Patriksson 1998) som drar nytta utav jordvallar i det agrara landskapet inkluderar ormar, ödlor, humlor & vildbin, gräshoppor, fjärilar, sork, räv, grävling, hare, fasan och raphöna (Höök Patriksson, 1998). Framförallt fasan och raphöna gynnas kraftigt utav jordvallar i landskapet då de har svårt för allt för stora, sammanhängande åkerytor (Artdatabanken, 2018).

3.1.2 De Svenska Stengärdesgårdarnas Kulturhistoriska och Biologiska Värden

Kulturhistoriska värden:

Merparten utav de kulturhistoriska värdet ligger i stengärdesgårdarnas sammanhang i landskapet, det vill säga deras funktion och betydelse i landskapet (Bang, 2009). Stengärdesgårdarna fungerar på så vis som fingervisningar för historisk markanvändning och vilka markförutsättningar man hade under tidigare århundraden samt berätta om olika agrarhistoriska skeenden, t.ex. skiftena (Höök Patriksson, 1998, Sjöbeck, 1925).

Stengärdesgårdar kan via sina regionkaraktäristiska egenskaper inneha högt kulturhistoriskt värde genom att visa upp regionala skillnader genom byggnadssätt och byggnadsmaterial

(Bang, 2009, Höök Patriksson, 1998). Beroende på stengärdesgårdarnas byggnadsteknik och byggnadsmaterial kan man även till viss del avgöra huruvida en mark varit brukad under lång tid (Naturvårdsverket, 2014 a). Stengärdesgårdar är också exempel på ett historiskt hantverk. Detta gör att det inte bara återfinns kulturhistoriskt värde i själva jordvallen i sig, utan att det även finns ett värde i det immateriella kulturarv som själva byggandet utav stengärdesgården är (Almevik, 2016, Lilja, 2015).

Biologiska värden:

Stengärdesgårdar har ett stort biologiskt värde i det att de utgör viktiga levnads- och övervintringslokaler för en rad växter, insekter och djur.

Det beror till stor del på det faktum att stengärdesgårdar, speciellt de i söderläge, alstrar och lagrar värme, vilket leder till gynnsamma mikroklimat (Höök Patriksson, 1998). I betesmarker innebär dessutom existensen av stengärdesgårdar att det bildas strängar med lättare betestryck än omgivande marker vilket öppnar upp för en större biologisk mångfald i betesmarken (Naturvårdsverket, 2014 a).

Allmänna kärlväxter som går att finna i anslutning till stengärdesgårdar inkluderar bl.a. stinknäva, björnbär, gul fetknopp, vit fetknopp (Naturvårdsverket, 2014 a), blåklocka, mandelblomma, femfingerört, bockrot, gråfibbla, fårsvingel, björnloka, nässelklocka, rödklint, vädtklint, majbräken, skogsbräken,stensöta och träjon. Om stengärdesgården dessutom ligger på mark med relativt liten användning utav konstgödsling och besprutning så kan arter som ängsvädd, ängsviol, gökärt, rödven och svinrot förekomma (Höök Patriksson, 1998). Stengärdesgårdar kan även härbärgera en stor mängd lavar och mossor, och speciellt i områden med begränsat rationellt jordbruk kan en hel del rödlistade lavar och mossor stå att finna, t.ex. visingölav, kalkvägglav, kamgelélav, bläcklav, murlansmossa och stennäbbmossa (Naturvårdsverket, 2014 a).

Djur som trivs i och vid stengärdesgårdar är bl.a. ett stort antal fjärilar, skalbaggar och bin. Även olika snäckor trivs i stengärdesgårdar, då de vid torrt väder kan ta skydd under stenarna. Reptiler och amfibier (t.ex. skogsödla och salamandrar) använder stengärdesgårdar som övervintringsplatser (Höök Patriksson, 1998, Bang, 2009). Stengärdesgårdarna utgör även viktiga bo- och jaktlokaler för vessla och hermelin (Naturvårdsverket, 2014 a).

En stor portion av stengärdesgårdarnas biologiska värde ligger i deras roll som spridningsväg och refug för tillbakapressade arter. Framförallt då i områden med starkt effektiviserat jord- eller skogsbruk (Bang, 2009, Höök Patriksson, 1998, Berglund 2002).

Längs stengärdesgårdar är det också vanligt att en stor mångfald utav buskar och träd kommer upp (Naturvårdsverket, 2014 a).

3.1.3 Pilevallars Kulturhistoriska och Biologiska Värden

Kulturhistoriska värden:

Ett utav pilevallarnas största kulturhistoriska värde är att de visar upp ett sammanhang i landskapet och skapar en historisk kontext som folk kan binda sig vid (Bang, 2009).

Pilevallarnas historia är kortare än både jordvallarnas och stengärdesgårdarnas. Pilevallar var ju nämligen, som redan nämnts ett resultat utav de hägnads- och planteringskampanjer som fick ordentlig spridning vid skiftena. Sålunda kan sägas att pilevallar har ett stort kulturhistoriskt värde genom att de berättar om stora omvälvande händelser inom agrarpolitiken (Höök Patriksson, 1998, Naturvårdsverket, 2014 b).

Pilevallar är också exempel på ett historiskt hantverk, i form utav de hamlade pilarna. Dessa hamlade pilar uppvisar heller inte bara ett materiellt kulturarv i form utav hamlade träd, utan även ett immateriellt kulturarv i form utav själva hamlingen (Sjöbeck, 1934).

Biologiska värden:

Pilevallars biologiska värden utifrån deras biologiska funktioner är att de fungerar som levnadsplats för arter som hade haft svårt att hävda sig i det monokulturella jordbruket som pilevallarna vanligtvis ligger i nära anslutning till (Bang, 2009).

Rollen som spridningsväg för växt- och djurarter är stor i det moderna jordbrukslandskapet. Medan den del utav pilevallen som består utav en jordvall utgör hemvist för en rad kärlväxter, insekter, reptiler, amfibier, fåglar och däggdjur, så höjer pilevallens pilar det biologiska värdet ytterligare, genom att erbjuda hemvist för fler arter av fåglar än bara fasan och raphöna. De hamlade pilarna utgör även betydande bostad för insekter och en del allmänna lavar (Höök Patriksson, 1998, Naturvårdsverket, 2014 b).

Allmänna kärlväxter som går att finna på pilevallar inkluderar bl.a: åkervinda, gulmåra, trift, äkta johannesört, busktörne, gråfibbla, femfingerört, malört (Bang, 2009), nysört, storven, åkerfräken, fyrkantig johannesört, åkervädd, kråkvicker, svartkämpar, ängsgröe, revsmörblomma, ängshaverot, rölleka, kungsljus, klöverarter, fårsvingel, bockrot, tjärblomster och backsippa (Höök Patriksson, 1998), brännässla, hundloka, gråbo och snårvinda (Naturvårdsverket, 2014 b).

Pilevallarna bör kopplas samman med samma problematik som Linné tar upp med jordvallarna, som han anser är ogräshärdar. Dock så vägs denna problematik upp, precis som var fallet med jordvallarna, av det resultat som den Schweiziska studien ”*High effectiveness of tailored flower strips in reducing pests and crop plant damage*” kom fram till. Att blomremсор placerade i åkerstycken minskar skadedjurspopulationen (Tschumi, Albrecht, Endling, Jacot, 2015).

Andra djur än just nyttoinsekter såsom nyckelpigor, jordlöpare och kortvingar (ibid, Höök Patriksson 1998) som drar nytta utav pilevallarvallar i det agrara landskapet inkluderar ormar, ödlor, humlor & vildbin, gräshoppor, fjärilar, sork, räv, grävling, hare, fasan och raphöna (Höök Patriksson, 1998).

3.1.4. Kommentarer

Jordvallars kulturhistoriska värden skiljer sig mycket lite från de liknande linjeelementen stengärdesgård och pilevall.

De tre har rötterna förankrade i lokala traditioner och bär på historier om människor och deras traditioner och intentioner. Deras existens har således stor inverkan på kulturlandskapet och hur man tolkar det (Michelsen, 2004).

De har i stort sett haft samma funktion och roll i landskapet och visar alla upp olika agrarhistoriska skeenden, historisk markanvändning samt historiska agrara förutsättningar. Alla de tre linjeelementen representerar även immateriella kulturarv i form av deras konstruktion, underhåll och hävd.

Gällande de biologiska värdena återfinns dock en del skillnader mellan jordvallarna och de andra två linjeelementen. Det är framförallt stengärdesgårdars och pilevallars tillhörande hårda ytor i form utav sten och pilträäd som höjer dessas biologiska värden över jordvallarnas. Jordvallar har helt enkelt inte samma förutsättningar för att hålla sig med lav- och mossflora. Bortsett ifrån detta så äger jordvallar, precis som i fallet med de kulturhistoriska värdena, biologiska värden som är väldigt lika de hos stengärdesgårdar och pilevallar. Deras betydelse som refug och spridningsväg i ett produktionslandskap dominerat utav monokulturer är i stort sett likvärdiga. Nedan ges en sammanställning utav de tre linjeelementens kulturhistoriska och biologiska värden sida vid sida (se fig. 4).

Jordvall

Kulturhistoriska värden:

- Synligt sammanhang & funktion
- Landskapsstrukturerande
- Regionskaraktär
- Historiskt hantverk
- Agrarpolitiska skeenden

Biologiska värden:

- Spridningsvägar
- Levnadslokaler i jordbrukslandskapet för kärlväxter, lignoser, insekter & smådjur (Reptiler, Amfibier, Däggdjur, Fåglar)
- Övervintringslokal

Stengärdesgård

Kulturhistoriska värden:

- Synligt sammanhang & funktion
- Landskapsstrukturerande
- Regionskaraktär
- Historiskt hantverk
- Agrarpolitiska skeenden

Biologiska värden:

- Spridningsvägar
- Levnadslokaler för kärlväxter, lignoser, insekter & smådjur (Reptiler, Amfibier, Däggdjur, Fåglar). Även stenlevande lavar och mossor
- övervintringslokal

Pilevall

Kulturhistoriska värden:

- Synligt sammanhang & funktion
- Landskapsstrukturerande
- Regionskaraktär
- Historiskt hantverk
- Agrarpolitiska skeenden

Biologiska värden:

- Spridningsvägar
- Levnadslokaler för kärlväxter, lignoser, insekter och smådjur (Reptiler, Amfibier, Däggdjur, Fåglar). Även trädlevande lavar och mossor.
- Övervintringslokal

Figur 4. Som redan nämnts så är de kulturhistoriska värdena näst intill identiska medan de biologiska enbart skiljer jordvallarna från de andra två tack vare lavar och mossor.

3.2. Svenska lagar & föreskrifter samt internationella konventioner som rör skydd utav linjeelement i landskapet

Nedan listas följande svenska lagar och föreskrifter samt internationella konventioner som på något vis berör skyddet utav jordvallar, stengärdesgårdar och pilevallar:

Kulturmiljölagen (SFS 1988:950)

Miljöbalken (SFS 1998:808)

Skogsvårdslagen (SKSFS 1979:429)

Statens Jordbruksverks föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturmiljöer i jordbrukslandskap (SJVFS 2006:17)

Statens jordbruksverks föreskrifter om kompensationsbidrag, miljöersättning och miljöinvestering (SJVFS 2008:17).

Europeiska landskapskonventionen (Riksantikvarieämbetet, 2007).

Skillnaden på lag och föreskrift är att en lag antas utav riksdagen och publiceras i SFS (Svensk författningssamling). Lagar är de viktigaste författningarna i Sverige men har i regel ett väldigt generellt innehåll. En föreskrift däremot antas utav en myndighet och publiceras i myndighetens författningssamling. En föreskrift kompletterar det generella innehållet i en lag (Notisum, 2018).

En ratificerad konvention innebär att landet förbinder sig att jobba in konventionens intentioner i lagstiftning och politik. Myndigheter kan dock inte fatta beslut stödda utav konventioner, utan en konventions krav måste istället tillämpas med hjälp utav svenska lagar och regelverk. En konvention kan däremot användas som grund för tolkning utav gällande bestämmelser (Riksantikvarieämbetet, 2018).

3.2.1 Kulturmiljölagen (SFS 1988:950)

I kulturmiljölagen (SFS 1988:950) definieras skyddsberättigade fornlämningar som lämningar efter mänsklig verksamhet i forna tider som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna, samt att de måste ha tillkommit innan år 1850 e.Kr.

I paragraf 1 i kulturmiljölagen (1988:950) identifieras bl.a. lämningar efter arbetsliv och näringsfång som potentiella fornlämningar, under vilka jordvallar och liknande linjeelement skulle kunna sorteras.

Enligt paragraf 6 i Kulturmiljölagen (1988:950) är det:

”förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.”

Vill man göra något utav detta mot en fornlämning måste man ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen enligt paragraf 12 i Kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelsen får endast lämna sådant tillstånd om fornlämningen medför hinder eller oförlägenhet som inte står i rimlig proportion till fornlämningens betydelse.

Som villkor för tillstånd enligt paragraf 12 får dessutom länsstyrelsen ställa krav på arkeologisk undersökning och/eller särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen enligt paragraf 13 i Kulturmiljölagen (1988:950).

Ovan bör extra fokus läggas på att en fornlämning är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna samt att en lämning för förklaras för fornlämning om den tillkommit innan år 1850 e.Kr.

För att ett objekt ska klassas som en fornlämning och således skyddas utav kulturmiljölagen måste alltså objektet vara både en mänsklig lämning som är varaktigt övergiven och ha tillkommit innan år 1850 e.Kr. Vikten av detta tydliggörs i Riksantikvarieämbetets ”Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning”

I Riksantikvarieämbetets ”Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning” ingår linjeelement såsom jordvallar, stengärdesgårdar och pilevallar i tre lämningstyper: gränsmärken, hägnader och hägnadssystem. Gemensamt för alla dessa tre lämningstyper är att deras rekommenderade antikvariska bedömning är ”övrig kulturhistorisk lämning” och inte fornlämning, såvida lämningen inte är stensträng. Anledningen bakom detta är att dessa lämningstyper inte anses vara varaktigt övergivna eftersom gränsmärken kan ligga i ännu förekommande gränser och äldre hägnader och hägnadssystem har använts även efter år 1850 e.Kr. (Riksantikvarieämbetet, 2014 a).

3.2.2 Miljöbalken (SFS 1998:808)

I Miljöbalken (1998:808), kapitel 7 under paragraf 11 ”Biotopskyddsområde” står följande skrivet:

”Regeringen får i fråga om små mark- eller vattenområden som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda meddela föreskrifter om

1. att samtliga lätt igenkännbara områden av ett visst slag i landet eller i en del av landet ska utgöra biotopskyddsområden, och

2. att en myndighet eller kommun i det enskilda fallet får besluta att ett område ska utgöra ett biotopskyddsområde.

Inom ett biotopskyddsområde får man inte bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön. Om det finns särskilda skäl, får dispens från förbudet ges i det enskilda fallet. En fråga om dispens ska prövas av den myndighet som regeringen bestämmer,

om dispensen avser ett område enligt första stycket 1, och i andra fall av den myndighet eller kommun som har bildat biotopskyddsområdet”.

Förbuden ovan gäller dock inte vid byggande utav allmän väg eller järnväg enligt en fastställd väg- eller järnvägsplan och dispens får ges om den åtgärd som planeras genomföras behövs för att utveckla eller bibehålla ett aktivt bruk utav jordbruksmark (1998:808).

Två utav de lätt igenkännbara områdena av visst slag som pekats ut är stengärdesgård i jordbruksmark och pilevall.

Stengärdesgård definieras som:

”en uppbyggnad utav på varandra lagda stenar som har en tydlig och utsträckt utformning i landskapet...” (Naturvårdsverket, 2014 a S. 3).

Pilevall definieras som minst 5 träd i rad, max 100 meter ifrån varandra i ett i övrigt öppet jordbrukslandskap eller intill väg. Eller så ska pilevallen bestå utav minst tre träd ståendes på en väl utbildad jordvall, mer än en halv meter hög och två meter bred (Naturvårdsverket, 2014 b).

Övriga fem lätt igenkännbara områden som ingår i biotopskyddet är Allé, Källa med omgivande våtmark i jordbruksmark, odlingsröse i jordbruksmark, småvatten och våtmark i jordbruksmark och åkerholme och dessa biotoper, tillsammans med stengärdesgård och pilevall har alltså identifierats som så pass lättigenkännliga biotoper, med höga värden, att de skyddas automatiskt i hela Sverige..

I Miljöbalkens (1998:808) kap. 7 paragraf 9 tas områdeskyddet Kulturresevat upp och följande står då att läsa:

”Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap.”

I kapitel 29, paragraf 2 i miljöbalken (SFS 1998:808) anges att brott emot områdesskydd kan ge böter eller fängelse i upp till två år om man med mening eller a misstag:

”i ett biotopskyddsområde bedriver en verksamhet eller vidtar någon annan åtgärd som kan skada naturmiljön och som är förbjuden enligt 7 kap. 11 § andra stycket....”

Vidare går det att läsa under paragraf 2a:

”För förseelse mot områdesskydd döms till böter den som med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot en föreskrift eller bestämmelse som med stöd av 7 kap. har meddelats eller i det enskilda fallet beslutats för skyddet av en nationalpark, ett naturresevat, ett kulturresevat, ett biotopskyddsområde, ett djur- och växtskyddsområde, ett strandskyddsområde eller ett vattenskyddsområde.”

Viktigt att komma ihåg är att fängelsestraff för brott av detta slag är ytterst ovanligt, böter är det vanligaste straffet i ärenden gällande brott mot områdesskydd.

I kapitel 3 paragraf 6 regleras kulturmiljövårdens riksintresse (se 3.2.3).

3.2.3 Riksintresse för kulturmiljövården

Riksintresse för kulturmiljövården är en del utav miljöbalkens (1998:808) hushållningsbestämmelser (kap. 3-4) som har som syfte att reglera god hushållning utav mark och vatten.

Även om riksintresse är en del utav miljöbalken så beskrivs det i denna uppsats separat från miljöbalken då det framförallt är riksantikvarieämbetet som berör frågor rörande riksintresse för kulturmiljövården och inte naturvårdsverket som annars är fallet när miljöbalken är inblandad.

Riksantikvarieämbetet är den myndighet som lämnar uppgifter om och har ansvar för uppsikt utav riksintressena medan Boverket samordnar och har uppsikt över centrala verk och lagar. Samtidigt så är det länsstyrelserna som ansvarar för riksintressena på ett regionalt plan, alltså verkar för att riksintressen tillgodoses i planering och har uppsikt över riksintressena i respektive region. Det är däremot inte länsstyrelsernas uppgift att redovisa hur riksintressen ska tillgodoses. Det är kommunernas uppgift (Riksantikvarieämbetet, 2014 c).

Ett riksintresse är ett geografiskt område som anses vara utav nationell betydelse p.g.a. dess höga natur- eller kulturvärden. När ett område utses till riksintresse så skyddas det emot åtgärder som påtagligt kan skada områdets värden (Riksantikvarieämbetet, 2014 c).

Vad en påtaglig skada är, eller snarare när är en skada är påtaglig diskuteras i Riksantikvarieämbetets ”Handbok för Kulturmiljövårdens riksintressen”. Det anges då att avgörande för bedömning utav en påtaglig skada är:

”i hur hög grad platsen fortsatt karaktäriseras av eller har förutsättningar att återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som varit präglade.” (Riksantikvarieämbetet, 2014 c S. 55).

I handboken nämns utöver påtaglig skada även kategorin ’mer än obetydlig skada’. Mer än obetydlig skada kan räknas som påtaglig skada om åtgärden medför permanent, negativ inverkan på riksintressets värden. En åtgärd anses vara extra skadlig i de fall det kulturhistoriska sammanhanget förvanskas eller i värsta fall försvinner p.g.a. åtgärden (Riksantikvarieämbetet, 2014 c).

I handboken (Riksantikvarieämbetet, 2014 c) klargörs det dock att en åtgärd inte automatiskt bör anses som skadlig enbart eftersom den utförs inom riksintressets geografiska område, på samma sätt som en åtgärd som utförs utanför riksintressets geografiska begränsning faktiskt kan utgöra påtaglig skada på riksintressets kulturhistoriska värden.

Som uttryck för ett riksintresses värden anges framförallt på ett par platser på Söderslätt jordvallar och pilevallar som viktiga. Bl.a. riksintressena Dalby-Hardeberga [M83] genom bl.a. sin av skiftena påverkade gårds- och ägostruktur där vallanläggningar och pilevallar nämns.

Fuglie-Mellan Grevie- Skåre [M136] med bl.a. dess bevarade pilevallar och hägnadssystem

Samt Foteviken-Glostorp [M128] i vars skifteslandskap finns välbevarade vägsträckningar, hägnadssystem m.m. jord- och pilevallar räknas som viktiga komponenter för att anses vara riksintressen.

Sålunda skyddas alltså jordvallarna och pilevallarna i dessa riksintressen från skadliga åtgärder. Även öppet jordbrukslandskap, vari jordvallar varit som vanligast ses som ett mycket viktigt uttryck för riksintressenas värden (Riksantikvarieämbetet, 2014 b).

3.2.4 Skogsvårdslagen (SKSFS 1979:429)

I Skogsvårdslagen (1979:429) under paragraf 30 kapitel 7:17 ”Hänsyn till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen” går att läsa följande:

”Vid all skötsel av skog ska skador i och invid hänsynskrävande biotoper, kulturmiljöer och kulturlämningar i skogen förhindras eller begränsas.”

Inom kategorin kulturmiljöer och kulturlämningar ingår stengärdesgårdar.

Under paragraf 30 kapitel 7:28 i Skogsvårdslagen (1979:429) anges även att allvarliga körskador på fornlämningar, fornlämningsområden kulturlämningar ska förhindras.

Noterbart är att trots det faktum att jordvallar varit vanliga i de skånska skogsbygderna (Berglund, 2002) så omnämns dem inte i skogsvårdslagen (1979:429).

3.2.5 Statens Jordbruksverks föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturmiljöer i jordbrukslandskapet (SJVFS 2006:17)

I Jordbruksverkets föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket (SJVFS 2006:17) under paragraf 5, 6 och 7 går att läsa följande:

”5 § Brukningsvägar, stentippar, gränsvallar, renar mellan åkerskiften och hägnadsrester får inte skadas eller tas bort om de har kulturhistoriskt värde eller stort värde för bevarandet av odlingslandskapets flora eller fauna .

6 § Anläggningar av träd eller buskar som har kulturhistoriskt värde eller stort värde för bevarandet av odlingslandskapets flora eller fauna får inte skadas eller tas bort.

7 § Enstaka träd som präglats av jordbrukshävd eller mindre grupper av sådana träd på åkermark får inte skadas eller tas bort”.

Framförallt jordvallar (*gränsvallar & hägnadsrester*) och pilevallar (*anläggningar av träd eller buskar & enstaka träd som präglats av jordbrukshävd*) berörs utav denna föreskrift.

Det som sägs i föreskriften gäller inte om det försvårar brukandet utav jordbruksmarken avsevärt och om det finns särskilda skäl får länsstyrelsen medge undantag från bestämmelserna i dessa föreskrifter.

3.2.6 Statens Jordbruksverks föreskrifter om kompensationsbidrag, miljöersättning och miljöinvestering (SJVFS 2008:17)

I jordbruksverkets föreskrifter om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar (SJVFS 2007:42) reglerades tidigare Miljöersättning för natur- och kulturmiljöer i jordbrukslandskapet. Jordvallar, stengärdesgårdar och pilevallar ingick i vad man kunde få miljöersättning för.

Dock så fasades denna miljöersättning succesivt ut mellan 2014-2018 och finns fr.o.m. 2018 inte längre, vilket innebär att man inte kan få miljöersättning för t.ex. jordvallar, stengärdesgårdar och pilevallar på sin mark³

3.2.7 Europeiska Landskapskonventionen

Sverige ratificerade den Europeiska landskapskonventionen 2011.

Som nämnts tidigare är inte en ratificerad konvention ett ledande dokument för beslutstagande utan snarare ett dokument som kan användas vid tolkning utav lagar och regelverk (Riksantikvarieämbetet, 2018).

Den Europeiska landskapskonventionens (i fortsättningen förkortat ELK) mål är att:

”främja skydd, förvaltning och planering av landskap samt att organisera europeiskt samarbete i landskapsfrågor” (Riksantikvarieämbetet, 2007 S. 4)

Konventionen avser inte bara värdefulla landskap utan även vardagliga och vanvårdade landskap.

När en nation ratificerar ELK förbinder sig nationen att:

”A/ i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivning, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet.

B/ fastlägga och genomföra en landskapspolitik som tar sikte på skydd, förvaltning och planering utav landskap genom att vidta de särskilda åtgärder som anges i artikel 6 (se nedan).

C/ införa förfaranden för medverkan från allmänheten, lokala och regionala myndigheter och andra parter med intresse för att utforma och genomföra den landskapspolitik som anges ovan.

D/ integrera landskap i sin regional- och stadsplaneringspolitik och i sin politik inom kultur, miljö, jordbruk, ekonomi och på det sociala området samt i alla andra politikområden som kan ha direkt eller indirekt inverkan på landskap” (Riksantikvarieämbetet, 2007 S. 4)

---

³ Peder Larsson, stödsamordnare på jordbruksverkets miljöersättningsenhet via e-post 2018-02-15.

I konventionen uppmuntras också till internationellt samarbete över gränser då länder kan ha gemensamma landskap i många fall (Riksantikvarieämbetet, 2007).

3.2.8 Kommentar

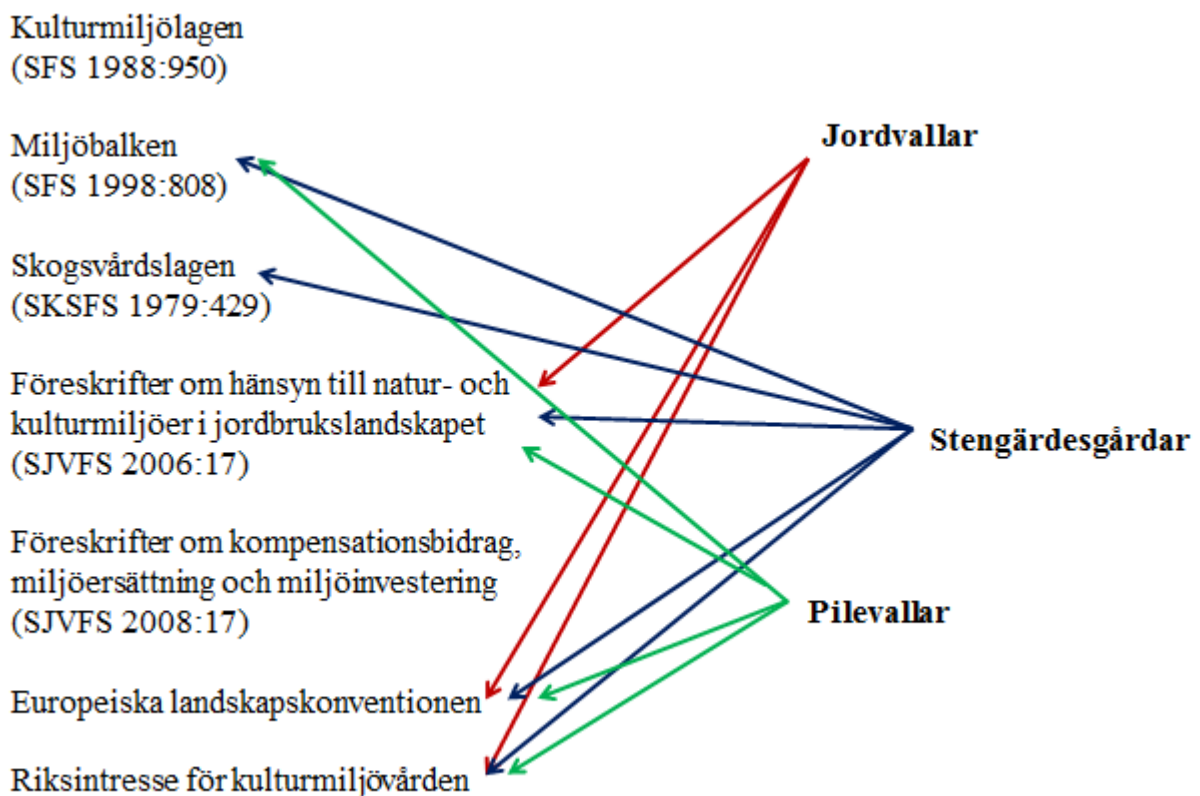
Svenskt lagskydd utav områden berör direkt skydd utav de skånska jordvallarna ytterst lite och i princip aldrig på samma sätt som stengärdesgårdar och pilevallar berörs.

De skydd som erbjuder skydd för jordvallar är Jordbruksverkets föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturmiljöer (SJVFS 2006:17) och Riksintressen för kulturmiljövården.

Dessa två skydd skyddar även stengärdesgårdar och pilevallar, som utöver dessa även skyddas utav en rad andra lagar och föreskrifter som berörts ovan.

Skillnaderna mellan skyddet utav jordvallar respektive stengärdesgårdar och pilevallar är stora framförallt vad gäller direkt skydd utav linjeelementet.

Intressant att notera är att de starkaste skydden framförallt fokuserar på de biologiska värdena, medan de kulturhistoriska värdenas skydd verkar åsidosättas mycket enklare till fördel för åtgärder inom brukandet utav marken. Nedan ges en visuell överblick över det lagskydd som påverkar jordvallar respektives stengärdesgård och pilevall (se fig. 5).

Figur 5. Förtydligande kring vilken lag/föreskrift som skyddar vilket linjeelement

Som kan ses i figur 5 så omfattas stengärdesgård och pilevall utav fler lagar/föreskrifter än jordvallar gör men det som framförallt utgör en stor skillnad linjeelementen emellan är det faktum att stengärdesgårdar och pilevallar skyddas utav miljöbalken i form av biotopskyddet, där dem utgör två av sju utvalda biotoper som skyddas automatiskt i hela Sverige (SFS Miljöbalken 1998:808). Värt att notera är även att kulturmiljölagen och SJVFS 2008:17 inte skyddar någon utav de tre men att de har gjort det tidigare, innan miljöersättning för natur- och kulturvärden i jordbrukslandskapet fasades ut och innan Kulturmiljölagen ändrade sina definitionskrav på vad en fornlämning är.

Kulturmiljölagen ändrade kriterier för vad en fornlämning är kan ställas mot det system man använder sig av i Danmark. Där har istället kommunerna i uppgift att inom kommunens gränser inventera och värdera alla jordvallar och stengärdesgårdar. Detta system lägger mindre fokus på huruvida linjeelementen är en viss ålder och/eller varaktigt övergivna och mer fokus på linjeelementets sammanhang och funktion i landskapet (Bang, 2009).

Kap. 4 Diskussion

4.1 Diskussion

Frågeställningarna i denna uppsats var följande:

1. Vilket skydd har de skånska jordvallarna och vad finns det för likheter/skillnader jämfört med skyddet för andra linjeelement?
2. Har jordvallar kulturhistoriska och biologiska värden likvärdiga de hos andra skyddade linjeelement?

Svaret på den senare utav de två frågeställningarna bör logiskt sett ligga till grund för svaret på den första utav frågeställningarna. Man kan dock ifrågasätta ifall så är fallet.

De traditionella skånska jordvallarnas kulturhistoriska värden är i stort sett fullt likvärdiga de kulturhistoriska värdena hos stengärdesgård och pilevall. Som framgår i kap. 3.1 ligger det största kulturhistoriska värdet i de tre linjeelementen i deras sammanhang i landskapet. Jordvallar, pilevallar och stengärdesgårdar berättar historier, inte bara om landskapet utan även om människorna i landskapet. De har på det stora hela haft samma funktion och roll i landskapet och alla tre berättar om agrara förutsättningar och agrarhistoriska skeenden.

Likheten i de kulturhistoriska värdena speglas också i Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) samt den tillhörande Listan över lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning (Riksantikvarieämbetet, 2014 a) där de tre linjeelementen rekommenderas ges samma antikvariska bedömning. Jordvallar och pilevallar bedöms, sett till deras kulturvärden dessutom vara samma sak (hägnadsvall).

När man tar en titt på de biologiska värdena hos jordvallar respektive stengärdesgård och pilevall framkommer dock en aning större skillnader än vad som var fallet med de kulturhistoriska värdena. Stengärdesgårdar och pilevallar delar i princip exakt samma biologiska värden som jordvallar har. Det tillkommer dock biologiska värden hos stengärdesgård och pilevall p.g.a. deras förmåga att härbärgera epifyt- och mossflora tack vare de hårda ytor som sten och trä bidrar med. Stengärdesgårdar och pilevallar har dessutom större förutsättningar för att utgöra boplats för diverse djurarter. Detta är troligtvis anledningen bakom att stengärdesgård och pilevall upptas i biotopskyddet och inte jordvallar. Det bör dock även sägas att pilevallars biologiska värde inte är garanterat p.g.a. det faktum att de inte nödvändigtvis måste bestå utav en grundvall vilket innebär att en ganska stor del utav värdena som boplats för framförallt insekter, reptiler, amfibier och däggdjur försvinner. Det framgår dock att jordvallars värde som struktur i landskapet är detsamma som de andra tvås och att jordvallars biologiska värde som refug och spridningsväg, inte minst på de storskaligt brukade skånska slätterna är av stor vikt.

Således har det konstaterats i uppsatsen att jordvallars kulturhistoriska och biologiska värden i mångt och mycket är likvärdiga de hos de jämförda linjeelementen stengärdesgård och pilevall.

Sett till värdena kan man alltså tänka sig att jordvallar torde ha hyfsat likt skydd som stengärdesgårdar och pilevallar.

Som nämnts på föregående sida så behandlas de tre linjeelementen i stort sett lika utav kulturmiljölagen (SFS 1988:950) och har således i stort sett samma brist på skydd från lagen. Faktum är att det enda skydd i klartext Jordvallar har är det skydd som ges från Jordbruksverkets föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturmiljöer i jordbrukslandskapet (SJVFS 2006:17). Skydd som miljöbalken (1998:808) ger via Riksintresseområden samt det skydd som kulturreservat innebär är mindre tydligt.

I dessa områdesskydd så figurerar jordvallar som del i motivation utav skydd.

I fallet med (SJVFS 2006:17) så kan dock dispens ges om jordvallen utgör hinder eller försvårar aktivt brukande utav jordbruksmarken. Stengärdesgårdar och pilevallar skyddas däremot mycket mer direkt, mycket tack vare biotopskyddet i miljöbalken (SFS 1998:808). Det är här som de två linjeelementen få ett hyfsat starkt skydd tack vare att det gäller per automatik. Biotopskyddet definierar tydligt stengärdesgårdar och pilevallar och anger tydligt vilken sorts åtgärder som är skadliga för dem och hur de ska underhållas. De två skyddas dessutom samtidigt utav samma föreskrift och områdesskydd som jordvallarna vilket ger ett starkt skydd.

Stengärdesgårdars skydd poängteras dessutom även i skogsvårdslagen (SKSFS 1979:429), där de identifieras som kulturlämningar som inte får skadas. I samma lag uteblir något sorts benämning utav jordvallar, trots att även de förekommer i de skånska skogsbygderna.

Intressant att beakta är även det sorts områdesskydd som miljöersättning kan utgöra i jordbrukslandskapet. Om miljöersättning ses som ett sorts områdesskydd så skyddades både jordvallar och stengärdesgårdar & pilevallar i jordbrukslandskap utav detta skydd fram till i år, 2018, då miljöersättning för natur- och kulturmiljöer i kulturlandskapet fasades ut. Varför stödet fasades ut var ett politiskt beslut p.g.a. andra prioriteringar, vilka författaren till denna uppsats ännu inte lyckats ta reda på, men beslutet bör anses märkligt.

I uppsatsen visas att jordvallar har ett, i jämförelse med stengärdesgårdar och pilevallar, svagt skydd som till skillnad från de andra två linjeelementens skydd låter brukare och/eller handläggare avgöra värdet inför en åtgärd medan stengärdesgårdars och pilevallars skydd redan konstaterat objektens skyddsvärde så att brukare och/eller handläggare ska avgöra om en åtgärd är tillräckligt viktig för att riskera skada på ett objekt. Skillnaderna de olika linjeelementen emellan skulle i ett större sammanhang kunna kopplas till den problematik som nämnt i uppsatsens teoridel angående splittringen mellan kulturmiljö- och naturvård. De traditionella jordvallarna kan måhända ha fallit mellan de båda grenarnas stolar i tron att någon av dem skulle ta sig an jordvallarna? I de flesta fall berör det svenska lagskyddet jordvallar, stengärdesgårdar och pilevallar som separata objekt. Deras roll i ett större landskapligt perspektiv tas egentligen bara upp i Riksintresse för Kulturmiljövården där de utgör kriterier för att vissa områden ska få status som riksintresse.

I övrigt benämns ofta alla tre av linjeelementen som ett objekt distanserat från det omkringliggande landskapet och deras plats i en större landskaplig helhet berörs i princip bara när de uppfattas som hinder eller oförlägenhet i det moderna jordbruket.

Detta bör som sagts, skyllas på sprickan mellan kulturmiljövård och naturvård och deras respektive fokus på enskilda objekt, vare sig det är kulturhistoriska objekt i form av verktyg eller gravhögar etc. eller naturvårdsobjekt i form av specifika arter.

I slutändan drabbar denna konflikt framförallt de skånska jordvallarna hårt vilket måste ses som ett problem inom, inte bara kulturmiljövården utan även naturvården. Det är ett faktum att, inte bara de skånska jordvallarna, utan även traditionella jordvallar i övriga Sverige är betydligt ovanligare än de var för bara ett sekel sedan och om inget görs så är risken stor att ett kulturarv som definierat det skånska landskapet samtidigt som det kopplat Skåne och i förlängning, Sverige, till stora delar utav övriga Europa kulturhistoriskt försvinner.

4.2 Reflektion

Jag skulle här vilja inleda med ett citat av Åke Campbell från hans avhandling Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet: etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader:

”Hägnadernas linjer äro för landskapsbilden på den tid, här är fråga om, av väsentlig betydelse: hägnadssystemet är då ännu det överallt iakttagbara uttrycket för bygdens odlingssystem. Hägnadernas material och typer utgöra vidare en utomordentlig känslig återspeglning av kulturmarken själv. I hushållning, arbetsliv och folkmedvetande spela hägnadsmaterial, anskaffande, arbete med hägnadernas uppsättande samt hägnadsterminerna en utomordentligt stor roll.

Hägnaderna lämna sig sålunda synnerligen väl som exponenter för bygd och bygdetraktion. Därtill kommer såsom det ej minst anmärkningsvärda, att hägnadssystem äro förbundna med särskilda former av samfälligheter eller organisation gårdar och byar emellan, vilka organisationer ibland kunnat samordna hela bygder, därmed präglande dem på olika sätt efter organisationens art. Därmed blir hägnadssystemet även uttrycket för bebyggelsens art. Skildringen utav hägnadsförhållandena måste alltså betraktas som en väsentlig och nödvändig del utav bygdebeskrivningarna” (Campbell, 1928 S. 2).

Citatet ovan speglar det kulturhistoriska arvet som traditionella hägnader utgör.

Vikt läggs vid lokala hägnaders betydelse för en bygds identitet och hur hägnader är ett sätt att skilja regioner åt.

Hägnaden eller gränsen Jordvall är ett linjeelement som är väldigt säreget och som, trots att de även förekommit i de skånska ris- och skogsbyggena samt i andra landskap (framförallt Halland och V. Götaland) inom kulturmiljövården allt som oftast förknippas med de skånska slättbyggena. Som framgått av uppsatsen finns det dock inte många meter jordvall kvar i Skåne, eller Sverige heller för den delen. De allra flesta kvarvarande jordvallar finns på Söderslätt och dess storskaliga jordbrukslandskap. I uppsatsen har jordvallars kulturhistoriska och biologiska värden identifierats och jämförts med värdena hos stengärdesgårdar och pilevallar och det har sedermera konstaterats att dessa värden är förhållandevis lika.

Det har sedan även konstaterats att skyddet däremot inte alls är särskilt likvärdigt vilket jag finner märkligt p.g.a. de skånska jordvallarnas sällsynthet.

Att ta reda på varför traditionella jordvallar inte finns med som egen biotop i biotopskyddet eller ingår i pilevallars biotopskydd är en fråga som någon gång i framtiden bör ställas till naturvårdsverket. Samtidigt bör frågas varför, inte bara jordvallar utan alla gränsmarkeringar, hägnader och hägnadssystem, inte rekommenderas bedömas som fornlämning?

Är det rimligt att ett objekt som hade räknats som fornlämning i annat fall, inte ska göra det enbart för att objektets syfte fortfarande till viss del uppfylls (se fig. 6)?

Figur 6. Här utanför byn Hammarlunda syns tydligt jordvallarnas roll som ägogräns mellan åkerskiftena. Något de gjort sedan laga skifte genomfördes i byn 1832. Jordvallarnas roll som gräns används dock än idag och de kan således inte anses vara varaktigt övergivna och bedöms då inte vara legitima fornlämningar. Hammarlunda socken, Eslövs kommun. Fotot taget av Filip Mårtensson 2018-03-03.

Något som hade varit intressant att ta upp i en framtida uppsats är vad jordbrukarna tänker kring och om jordvallar och andra linjeelement annat än att de agerar hinder för effektivisering utav det moderna åkerbruket. Som ett komplement till denna uppsats hade det även varit intressant att inte bara utgå från de kulturhistoriska och biologiska värdena utan även ekonomiska eller rekreativa värden t.ex.

En annan intressant fråga att ställa sig är huruvida det, i likhet med trögärdesgårdar och stengärdesgårdar, anläggs nya traditionella jordvallar i någon större utsträckning samt huruvida man kan anse att dessa nyanlagda jordvallar har samma värden som de gamla jordvallarna (se fig. 7)? Vad gäller de kulturhistoriska värdena så blir det troligtvis en fråga angående historisk och landskaplig autenticitet.

Figur 7. En låg jordvall med ursprung från en dikesgrävning i början utav 2000-talet i Högestorp. På jordvallen växer framförallt stora bestånd utav svartkämpar och den är ett mycket populärt tillhåll för humlor och blomflugor. Man kan alltså argumentera för att även denna jordvall har en del värdefulla egenskaper, åtminstone biologiskt. Reslövs socken, Eslövs kommun. Fotona tagna utav Filip Mårtensson 2018-03-02.

Att skyddet utav traditionella skånska jordvallar i jämförelse med stengärdesgårdar och pilevallar är svagt har redan konstaterats i denna uppsats. Måhända skulle man kunna hämta inspiration ifrån grannlandet Danmark där jordvallar och stengärdesgårdar har i stort sett likvärdig status. I Danmark skyddas jordvallar och stengärdesgårdar på så sätt att de danska kommunerna är pliktlagda att inventera alla jordvallar och stengärdesgårdar inom kommunen och bedöma huruvida de ska skyddas eller ej. Bedömningen görs då med utgångspunkt i kulturhistoriska, biologiska och landskapliga värden och krav sätts framförallt på att jordvallarna ska ha ett tydligt sammanhang i landskapet (Bang, 2009).

Detta sätt att skydda jordvallar på sätter förvisso stora krav på kommunerna, men i de flesta fall ger det en mindre arbetsbörda i längden genom att inventering och bedömning utav varje enskild jordvall då markägaren får svart på vitt vad som är skyddat från åtgärd på hans mark och just brukarens kunskap om vad hen har att jobba med på sina marker är av yttersta vikt. Viktigt att påpeka är att detta är relativt nytt i Danmark och ersätter ett gammalt system där alla jordvallar och stengärdesgårdar som syntes på 4 cm-kartan (1:24 000) automatiskt skyddades. Systemet för att skydda jordvallar och stengärdesgårdar ändrades, inte för att skydda längre sträckor utav linjeelement, utan för att se till att de jordvallar och stengärdesgårdar som är värdiga skydd, skyddas, och att de som inte är värdiga skydd inte utgör något hinder för markägarens brukande utav jorden (Bang, 2009). Således ter det sig att en tätare kommunikation med jordbrukarna om vad de har på sin mark och varför det bör bevaras är av stor vikt. Stolthet bör nämligen inte förringas i denna fråga. Det är inte omöjligt att en viss stolthet över vad man har på sina marker gör att man självmant skyddar dem. Dock

finns det en viss problematik i det danska systemet då helheten i landskapet är så hårt ledande att linjeelement där det kulturhistoriska och landskapliga sammanhanget inte framgår tydligt riskerar att inte skyddas, vilket innebär att en del jordvallar med i övrigt höga värden inte garanteras skydd (se fig. 8)

Figur 8. Denna jordvall utanför Lomma har p.g.a. rationaliseringar i jordbruket hamnat utanför sitt ursprungliga sammanhang. Innebär det att den inte längre är värd att skyddas? Lomma socken, Lomma kommun. Fotot taget av Filip Mårtensson 2018-03-03.

Samtidigt bör, det tidigare kritiserade bruket av skydd av enskilda objekt i landskapet, återigen kritiseras. Om man t.ex. tittar tillbaka på figur 4 så ligger ju som sagt inte bara värdet i att jordvallarna är gamla och hyfsat välbevarade utan även i att de fortfarande utgör ett skönjbart system i landskapet. Måhända finns det således en poäng att försöka utforma i Kulturmiljölagen (SFS 1988:950), något liknande det miljöbalken (SFS 1998:808) har i Riksdagens? Alltså att hela landskapspartier kan utnämnas till fornlämningar.

Klart är, i alla fall för mig, att något bör göras för att ge ett mer omfattande skydd till de kulturlämningar som ständigt riskerar att förgöras för, inte bara ett effektivare jordbruks utan även ett effektivare skogsbruks skull.

5. Sammanfattning

I denna uppsats undersöks följande frågeställningar:

Vilket skydd har de skånska jordvallarna och vad finns det för likheter/skillnader jämfört med skyddet för andra linjeelement?

Har jordvallar kulturhistoriska och biologiska värden likvärdiga de hos andra skyddade linjeelement?

Syftet med uppsatsen är att jämföra traditionella skånska jordvallars skydd med skyddet hos liknande linjeelement i det skånska agrarlandskapet, såsom stengärdesgårdar och pilevallar, kopplat till jordvallars kulturhistoriska och biologiska värden. Kopplingen till de kulturhistoriska och biologiska värdena görs för att bättre förstå varför skyddet utav de skånska jordvallarna ser ut som det gör och för att få en bild av om skyddet är otillräckligt eller för starkt.

Jordvallar är en hägnad och/eller ägo gräns som framförallt varit utmärkande de träd- och stenlösa slätterna men som även varit vanliga i övriga Skåne.

Framförallt i sydvästra och västra Skåne har jordvallar varit den dominerande typen av hägnad eller gräns. Nuförtiden är jordvallar desto mer sällsynta, till stor del p.g.a. det storskaliga jordbruket dominerat av monokulturer.

Uppsatsens utgångspunkt är kulturmiljövårdens teori och historia. Kulturmiljövården och naturvården har under ett sekels tid driftat iväg från varandra och bildat allt mer separata grenar. Denna separation har på senare tid blivit mindre men är fortfarande påtagande. De två grenarnas fokus på objekt snarare än helhet har samtidigt inneburit att visa objekt fallit mellan de två.

I uppsatsen ges först en överblick över framförallt jordvallars historia och funktion för att ge uppsatsens läsare en uppfattning om just exakt vad en traditionell jordvall är. Med hjälp utav det danska vägledningsdokumentet ”Vejledning om beskyttede sten- og jorddiger” ges sedan en genomgång utav jordvallars, stengärdesgårdars och pilevallars kulturhistoriska och biologiska värden. De kulturhistoriska värdena är i stort sett likvärdiga, speciellt sett till deras roll som spår av agrarhistoriska förutsättningar och skeenden. Gällande de biologiska värdena framgår att stengärdesgårdar och pilevallar, och i synnerhet stengärdesgårdar, har något högre biologiska värden tack vare deras förmåga att härbärgera lav- och mossflora. Dock konstateras att jordvallars biologiska värde i rollen som refug och spridningsväg för arter som missgynnas utav storskaliga monokulturer är lika stort som stengärdesgårdars och pilevallars. Vad gäller lagskyddet utav jordvallar, stengärdesgårdar och pilevallar framkommer dock skillnader i vidden av skydd, oproportionerliga de skillnader i värden som upphittades. Det framgår att, medan jordvallar förvisso har lagstadgat skydd, så är det betydligt mer vagt och godtyckligt än det skydd som framförallt stengärdesgårdar, men även pilevallar, har. Uppsatsen diskuterar sedan detta faktum och återkopplar resultatet till kulturmiljövårdens teori och historia och den splittring som finns mellan kulturmiljövård och naturvård. Det uppsatsen i huvudsak kommer fram till är alltså att, medan de skånska jordvallarna har

skydd, så är det inte lika omfattande och tydligt som det skydd de jämförande stengärdesgårdarna och pilevallarna har, vilket ter sig märkligt då de kulturhistoriska och biologiska värdena är i stort likvärdiga.

I en avslutande reflekterande diskussion poneras även kring hur skyddet utav de skånska jordvallarna kan förbättras, i mångt och mycket med utgångspunkt från det system för skydd utav jordvallar och stengärdesgårdar som används i Danmark.

Källförteckning

Almevik, Gunnar (2016) *From Archive to Living Heritage. Participatory Documentation Methods in Crafts*. In: *Crafting Cultural Heritage*. Ed. Palmsköld, Rosenqvist & Almevik. Gothenburg: Univ. pp. 77-99.

Artdatabanken (2018). *Perdix perdix Rapphöna*.
<https://artfakta.artdatabanken.se/taxon/100099>

Bang, Jette (red.) (2009). *Vejledning om beskyttede sten- og jorddiger*. Köpenhamn: Kulturarvsstyrelsen.

Berglund, Magnus (2002). *Skånska jordvallar och andra hägnader i det träd- och stenfria landskapet*. Uppsala: Avd. för agrarhistoria, SLU

Campbell, Åke (1928). *Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet: etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader*. Diss. Uppsala : Univ., 1929

Emanuelsson, Urban (2002). *Det skånska kulturlandskapet. 2., omarb. uppl.* Lund: Naturskyddsfören. i Skåne

Esseen, Per-Anders, Glimskär, Anders & Ståhl, Göran (2004). *Linjära landskapselement i Sverige: skattningar från 2003 års NILS-data*. Umeå: Institutionen för skoglig resurshushållning och geomatik, Sveriges lantbruksuniversitet
Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-e-399>

Europeiska landskapskonventionen (2007). Kalmar: Riksantikvarieämbetet
Tillgänglig på internet: <https://rm.coe.int/16802f3fbe>

Fries, Carl (1963). *Den svenska södern*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf (2014). *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Gidstam, Björn (2002). *Skåne: kultur och landskap*. Stockholm: Prisma

Gren, Leif (red.) (2010). *Samhällsförändringar och vården av natur och kultur [Elektronisk resurs] : en debattskrift om natur- och kulturmiljövårdens utveckling under 100 år*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
Tillgänglig på Internet: <http://www.raa.se/publicerat/9789172095717.pdf>

Grundsten, Claes (2009). *Sveriges nationalparker*. Stockholm: Max Ström

Gustafsson, John-Eric (2002). *Hägnader och stängsel i kulturlandskapet: historik och arbetsbeskrivning över äldre och modernt hägnadsarbete. 2., [rev.] uppl.* Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.
Tillgänglig på internet: <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/287>

Höök Patriksson, Kristina (red.) (1998). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvården*. Jönköping: Statens jordbruksverk

Lilja, Joakim (2015). *Handbok i kallmurning*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet

Tillgänglig på internet:

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/40137/1/gupea_2077_40137_1.pdf

Linné, Carl von (1777). *Carl Linnæi Skånska resa på höga överhetens befallning förrättad år 1749 ....* [Ny utg.] Stockholm: Wahlström & Widstrand

Lundwall, Ulf & Emanuelsson, Urban (2017). *Flätgären – speciella gårdesgårdar på skånska*. [Elektronisk resurs] Riksantikvarieämbetet

Tillgänglig på Internet: <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/11381>

Michelsen, Else (2004). *Historier i landskabet*. Köpenhamn: Folk og kultur s. [21]-33

Naturvårdsverket (2014 a). *Stenmur i jordbruksmark. Beskrivning och vägledning för biotopen Stenmur i jordbruksmark i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.* Stockholm: Naturvårdsverket.

Tillgänglig på internet: <http://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/skyddade-omraden/biotopskydd/06-stenmur-i-jordbruksmark-2014-04-15.pdf>

Naturvårdsverket (2014 b). *Pilevall. Beskrivning och vägledning för biotopen Pilevall i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.* Stockholm: Naturvårdsverket.

Tillgänglig på internet: <http://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/skyddade-omraden/biotopskydd/04-pilevall-2014-04-15.pdf>

Notisum AB (2018). <http://www.notisum.com/News.aspx?itemid=5478> [2018-02-15]

Olsson, Anders (red.) (1992). *Kulturmiljövård i skogen: att känna och bevara våra kulturminnen*. Jönköping: Skogsstyr.

Olsson, Patrik (2012). *Ömse sidor om vägen: allén och landskapet i Skåne 1700-1900*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2012

Tillgänglig på Internet:

<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=2544274&fileOid=2544306>

Person, Lars B & Wallin, Nils (2009). *Inventering. Synliga gränser i enskifteslandskapet kring Skurup och Svaneholm Skurups kommun Skåne*. Malmö: Malmö museer, kulturarvsenheten.

Riksantikvarieämbetet (2014 a). *Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning*.

Tillgänglig på internet:

https://www.raa.se/app/uploads/2014/07/L%C3%A4mningstypslistan_ver-4_1_20140626.pdf

Riksantikvarieämbetet (2014 b) *Riksintressen för kulturmiljövården – Skåne län (M)*.

Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Tillgänglig på internet: https://www.raa.se/app/uploads/2012/06/M_riksintressen3.pdf

Riksantikvarieämbetet (2014 c) *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken Handbok*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Tillgänglig på internet: <https://www.raa.se/app/uploads/2014/07/Handbok-riksintressen-140623.pdf>

Riksantikvarieämbetet (2018). <https://www.raa.se/samhallsutveckling/internationellt-arbete-och-eu-samarbete/europaradet/europeiska-landskapskonventionen/> [2018-02-17]

SFS 1998:808. *Miljöbalken*. Stockholm: Miljö- och Energidepartementet.

Tillgänglig på internet: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808

SFS 1988:950. *Kulturmiljölag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Tillgänglig på internet: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kulturmiljolak-1988950_sfs-1988-950

SJVFS 2006:17. *Statens Jordbruksverks föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturvården i jordbruket*. Jönköping: Statens Jordbruksverk

Tillgänglig på internet:

<https://www.jordbruksverket.se/download/18.26424bf71212ecc74b080001203/2006-017.pdf>

SJVFS 2008:17. *Statens Jordbruksverks föreskrifter om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar*. Jönköping: Statens Jordbruksverk

Tillgänglig på internet:

<http://www.jordbruksverket.se/download/18.26424bf71212ecc74b080001036/2008-017.pdf>

Sjöbeck, Mårten (1934). *"Pilträd plantera Åboerne flitigt...": några anteckningar om pilodlingen i sydsverige*. Stockholm: Nordiska museet

Sjöbeck, Mårten (1925). *Skånska gärdesgårdar: ett bidrag till kunskapen om deras former och utbredning*. Rig. s. [73]-93

SKSFS 2017:1. *Skogsvårdslagstiftningen*. Jönköping: Skogsstyrelsen

Tillgänglig på internet: <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/lag-och-tillsyn/skogsvardslagen/skogsvardslagstiftning-2017.pdf>

Tschumi, Matthias, Albrecht, Matthias, Entling, Martin H. Jacot, Katja (2015). *High effectiveness of tailored flower strips in reducing pests and crop plant damage*. London: The Royal Society

Tillgänglig på internet: <http://rspb.royalsocietypublishing.org/content/282/1814/20151369>

Tveiten, Hallvard (1972). *Reslöv sockens historia..* Lund: Skånsk kultur

Bilaga 1.

Jordvall - gropvall i
Skåne - kultstödet 20